

Тәбрик едирик

Елми-педагожи фәалијәтә башладығы илләрдән бәри «Азәрбајчан мәктәби» журналынын нүфузунын үксәлмәсиндә мүстәсна хидмәтләри олаң бир нечә мүасир педагог адыны чәкмиш олсаг, биринчиләр сырасында Сизин адыныз дајанар, әзиз Әждәр мүәллим!

Мәлүмдур ки, Азәрбајчан педагожи фикир тарихини арашдыранлар чох олмушдур, ләкин чәсарәтлә дејә биләрик ки, Сиз халғымызын тәһсил тарихини дүнјанын ләјагәтли шәхсијәтләри, маарифпәрвәр инсанлары призмасындан арајыб мејдана чыхаран вә бүкүнкү педагожи дәјәрләримизин һәмин сәләфләрә сөјкәндијини сүбүт едән әсл пүхтәләшмиш јарадычы педагог алимләримиздән бирисиниз. Сизин фәалијәтиниздән — зәһмәткеш алим олмағыныздан мүасирларимиз һағлы олараг ағыздолусу данышыр. Инамла билдиририк ки, сиз енсиклопедик тәфәккүрә малик салнамәчи педагог, јени фикирли тәдгигатчылар нәслинин рәһбәрләриндән бири, шәхсән һәјат хошбәхтлијини дә педагогика елминин ғајнағларыны тәдгиг вә тәблиғ етмәкдә көрән чәфакеш инсан кими дәјәрләнирсиниз.

Вахтилә баш редактору олдуғунуз «Азәрбајчан мәктәби» журналында милли педагогларымызы тәблиғ етмәклә бәрәбәр, Азәрбајчан педагожи елминин практикаја тәتبигиндә, милли адәт вә ән'әнәләримиз руһунда кәңч нәслин тәрбијә олунмасында чох бөјүк әмә, сәрф едирсиниз.

Әждәр мүәллим, 15 илдән артыгдыр ки, Сиз «Азәрбајчан мәктәби»нин редаксия һеј'әтинин үзвүсүнүз. Етираф едирик ки, журналымызда милли шүурумуну јеткинләшмә вә чичәкләнмә дөврүнү маарифчилик тарихи илә бағламаг сизинлә фәал әмәкдашдыг сәјәсиндә мүмкүн олур.

Елми дәрәчәнин вә елми адынызын сәсләнмәсиндән габаг интеллектуал чәкиннин үксәлмәсинә чалышдығыныз үчүндүр ки, Сиз педагожи елмләр доктору алимлик дәрәчәси илә профессор елми адына ејни заманда ләјиг көрүлмүшсүнүз. Педагогика елми сәһәсиндә бу чүр рекорд көстәрәчи она көрә јалһыз Сизә нәсиб олмушдур ки, Сиз әсл истәдадлара мәхсус өмүр сүрмүшсүнүз вә јаздығыныз диссертасия елә илк охунушдан Сизә бөјүк шөһрәт кәтирмишдир. Азәрбајчан ААК-нын сәдри дүнја шөһрәтли алим, академик Азад Мирзәчанзадеһин елми дәрәчә илә бәрәбәр елми ад диплом вә аттестатыны Сизә тәғдим етмәси бизи һәдсиз севиндирир.

Әзиз достумуз вә һәмкарымыз Әждәр мүәллим!

Журналымызын тәәсүбүнү чәкән, ләјагәтли зијәлиларымызы гиәмәтләндиримеји бачаран охучуларымыз адындан, һабелә редаксия һеј'әти вә шәхсән өз адымдан Сизин республикамызда илк дөфә белә үксәк гијмәтә ләјиг көрүлдүјүнүзә көрә, үрәкдән тәбрик едирик! Сизә мөһкәм чансағлыгы, узун вә шәрәfli өмүр арзулајырыг.

Арзу едирик ки, Азәрбајчан, Русија, Орта Асия вә Күрчүстан педагоглары арасында јахшы танынан Әждәр Ағајевин педагожи ирси, шәхсијәти вә елми биографиясы кәләчәк тәдгигатларын мөвзуларына чеврилсин!

Зәһра ӘЛИЈЕВА,

«Азәрбајчан мәктәби» журналынын
баш редактору.

Мәлүм олдуғу кими, көркәмли дөвләт хадими, халғымызын ифтихары һөрмәтли президентимиз ҺЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ чәнабларынын биләваситә иштиракы вә рәһбәрлијин илә суверен Азәрбајчан Республикасынын илк Конституциясы һазырланмыш вә 1995-чи ил нәјабәр ајынын 12-дә үмүмхалғ сәвәрләси (референдум) јолу илә ғабул едилмишдир. Бу Әсас Ганун башга сәһәләрә јанашы, тәһсилимизин дә ғаршысында нәһәк вәзифәләр гојмушдур. Гүвәдә олаң Азәрбајчан Республикасынын Тәһсил Гануну јени Конституциянын руһундан ирәли кәлән тәләбләрә там чаваб вермир. Тәһсил Ганунунун Конституциямызын тәләбләринә ујғунашдырылмасына һидди етијаһ дүјүлүр.

Һазырда Тәһсил Ганунуну јени Конституцияја ујғунашдырылмасы сәһәсиндә иш кедир. Профессор Бәшир Әһмәдовун мүлаһизәләринә көрә, Азәрбајчан Республикасынын Тәһсил Ганунунда әксәр мәддәләрин јенидән јазылмасы ләзымдыр.

Редакция профессор Б. Әһмәдовун тәғдим етдијин «Азәрбајчан Республикасынын Тәһсил Гануну»нун ләјһәсини охучуларын мұзакирәсинә верир вә Сизин ләјһә һағгында арзу вә тәклифләринизи кәзләјир.

Дахил олаң материаллар үмүмиләшдириләчәк вә Милли Мәжлисин мұвафиг комиссиясына тәғдим олуначагдыр. Үмидварыг ки, истәр дәрч етдијимиз ләјһә, истәрә охунла әләгәдәр редаксияја кәндириләчәк материаллар Милли Мәжлисин бу сәһәдәки ишине көмәк едәчәкдир.

ЛАЈИҺӘ

Азәрбајчан Республикасынын Тәһсил Гануну

«Азәрбајчан Республикасынын Тәһсил Гануну»нда педагожи мәфһумлар ашағыдакы мәнада ишләдилир:

ТәһСИЛ — ән кениш педагожи аңлајыш олуб, һәм тә'лими, һәм дә тәрбијәни аһәтә едир. О, мөвчуд ғабилијәтләрин инкишаф етдирилмәсини вәтәндашларын (тәһсил аланларын) шәхси мәғсәднә чевирмәк вә бу мәғсәдә наил олмағын оптимал јолларыны өјрәтмәк вәзифәсинә хидмәт едир. Физики, мә'нәви, әхлағи инкишафы шакирдин (тәләбәнин...) дахили тәләбатына чевирмәк, һәр бир һәрәкәти үчүн онун өзүнүн мәс'улијәт дашылмасыны тә'мин етмәк, вәтәндашын (охујанын) кәләчәк тәләјинин онун өзүндән асылы олмасыны баша салмаг мүасир мәрһәләдә тәһсилин мәғзини, мәһијәтини тәшкил едир. Дүнјаја биоложи варлыг кими көз ачан адамын социал варлыға кечмәсинә, инсанлашмасына, фәрдин өзүнәмәхсус сима кәсб етмәсинә, тәһсил аланын өз шәхсијәтини өзүнүн јаратмасына тәһсил системи чавабдеһдир. Тәһсилдә шакирд (тәләбә...) фәалијәтин субъекти, мүәллим (она бәрәбәр тутулан шәхсләр) исе педагожи просесин рәһбәридир. Субјектлә рәһбәр арасындакы ғаршылыгы әләғә онларын һәр икисинин инкишафына јөнәлдилмәли, шәхсијәт, халғ вә дөвләт мәнәфејинин мутәнәсиб улашдырылмасы јолу илә (бу үч мәнәфејин улашдырылмасы тәһсилимизин аларычы идеоложијасыдыр) Азәрбајчан Республикасынын сивилизасиялә өлкәләр сәвијәсинә үксәлдилмәси тә'мин олунмалыдыр. Инкишафын конкрет јолларыны шакирдләрә (тәләбәләрә, онлара бәрәбәр тутулан бүтүн вәтәндашларә) өјрәтмәјә наил олмаг Азәрбајчан Республикасында јени тәһсил ерасынын башланмасы демәкдир. Бу заман шакирдин (тәләбәнин...) фәрдилији, бәнзәрсизлији, тәкраролунмәзллығы, өзүнә инамы тә'мин олунмалы, онун өз «мән»инин формалашмасына үсүнүлүк верилмәлидир. Мүәллим (она бәрәбәр тутулан шәхсләр) һазыр билији, идејаны шакирдин (тәләбәнин...) бејнинә јеритмәмәли, елә шәраит јаратмалыдыр ки, билик, идеја тәһсил аланын өз бејнинин, зәкасынын мәһсулу кими мејдана чыхсын. Тә'лим-тәрбијә просесиндә дискуссияларә, диалога, зәкаларын сәрбәст јарышына һәр чүр шәраит јарадылмалыдыр. Елмин мұбаһисәли мәсәләләрини програм вә дәрсликләрә дахил етмәјә, мөктәбә кәтирмәјә ичәзә верилир.

ТӘЛІМ-тәһсилин тәркиб һиссәләриндән бириди: 6, шакирдин (тәләбәнин) керчәклији, өзүнү дәрк етмәси, интеллектуал баһымдан инкишафы, объектив ганунларын дәриндән баша дүшмәси, мұәллимин рәһбәрлији алтында билик, бачарыг вә вәрдишләрә јијәләнмәси, һәјәти дәјишдирмәк үчүн јарадычы фәалијәтә гошулмасы просесидир.

ТӘРБИЈӘ — шакирдин (тәләбәнин...) дәрк етдикләринә, мәнимсәдикләринә, анладыгларына дүзкүн мүнәсибәт формалашдырмаг, онда һадисәләри объектив, әдаләтли гижмәтләндирә билмәк бачарыглары јаратмаг функцијасыны јеринә јетирип. Тәһсилин тәркиб һиссәләри олан тә'лим вә тәрбијә вәһдәт һалында, гаршылыгы әләгә шәраитиндә һәјәтә кечирилир. Азәрбајҗан Республикасынын Тәһсил Ганунунда белә бир мүддәә әсас тутулур ки, тә'лим-тәрбијә вәтәндашын, халгын, һүгуи-демократик дәвләтин инкишафы үчүн башлыча шәртир, буна кәрә дә үстүн саһә һесаб едилир, диггәт мәркәзиндә сахланылыр. Азәрбајҗанда тәһсил бејнаһалг, бәшәри нормалар вә республикада гәбул олунмуш Ганунлар, дикәр ганунверичилик актлары зәмининдә һәјәтә кечирилир.

1 БӨЛМӘ

«Азәрбајҗан Республикасынын Тәһсил Гануну» вә онун үмуми мүддәәләри

МАДДӘ 1. «Тәһсил Гануну» анлајышы.

1. Тәһсил Гануну тәһсил саһәсиндә дәвләт сijasәтинин әсас принципләрини мұәјјән едән, тәһсил системинин фәалијәти вә инкишафы үчүн һүгуи тә'минат јарадан, тәһсил субъектләринин, тәһсил иштиракчыларынын һүгүг, вәзифә вә сәләһијәтләрини ачыглајан, вәтәндашларын тәһсил һүгугунун тә'минатыны һәјәтә кечирән, һүгуи вә физики шәхсләрин тәһсиллә бағлы мүнәсибәтләрини низамлајан рәсми дәвләт сәнәдидир.

2. Ганун тәшкилати, һүгуи статусундан вә формасындан асылы олмајараг Азәрбајҗан Республикасында фәалијәт кәстәрән бүтүн тәһсил мүәссисәләринә, мұвафиг орган вә тәшкилатларә шамил едилир.

3. Тәһсил ганунверичилијинә бу Ганун, Азәрбајҗан Республикасында она үјүн олараг верилмиш дикәр тәһсил ганунверичилији актлары, әләгә дә Нахчыван МР-нын өз сәләһијәтләри чәрчивәсиндә вә бу Ганун зәмининдә гәбул етдији онун әразисиндә һәјәтә кечирилән тәһсил Гануну вә дикәр һүгуи актлар дахилдир.

4. Тәһсил Ганунуну позанлар мұвафиг гәјдада мәс'улијәт дашыјырлар.

МАДДӘ 2. Дәвләт сijasәтинин тәһсил саһәсиндәки принципләри.

1. Дәвләт сijasәтинин тәһсил саһәсиндәки принципләри дедикдә мұвафиг дәвләт органларынын тәһсил системинин инкишафыны тә'мин едән объектив (елми) ганунлары үзә чыхармасы вә фәалијәт просесиндә һәмјин ганунларын тәләбләрини рәһбәр тутмасы баша дүшүлүр.

2. Азәрбајҗан Республикасында дәвләтин тәһсил сijasәти ашағыдаки принципләрә әсасланыр:

а) бәшәри дәјәрләрә, — о чүмләдән һуманизмә вә демократизмә — үстүнлүк верилмәси шәрти илә миллилијә вә бөлкә компонентинә диггәт јетирмәк; б) вәтәндашын азад инкишафынын өн плана чәкилмәси шәрти илә онун мәнәфејинин халг вә дәвләт мәнәфеји илә дүзкүн узлашдырылмасы; в) тәһсилдә инсан һүгугларынын вә вәтәндашларын сағламлығынын горунмасы; г) вәтәндашларын әдәләтсизлијә гаршы барышмаз руһда тәрбијә едилмәси; ґ) ваһид тәһсил мөканынын сахланылмасы шәрти илә Азәрбајҗанда јашајан әзәјлы халгларын, дикәр милләтләрин дилинин, мәдәнијәтинин, тарихинин, адәт-әнәнәләринин горунмасына вә инкишафына тәһсил вәситәсилә һәр чүр јардым кәстәрилмәси; д) һаһмынын тәһсил алмаг һүгугунун тә'мин олунмасы вә бу мәгсәд үчүн зәрури шәраитин јарадылмасы; е) тәһсил мүәссисәләринин мүстәғиллијинин, мұхтаријәтинин артырылмасы; ә) тәһсилдә плүрализм вә сағлам рәғабәтин кенишләндирилмәси; ж) сырф дәвләт, сырф өзәл

тәһсил мүәссисәләри илә јанашы **дәвләт-ичтимай, ичтимай-дәвләт** тәһсил мүәссисәләринин фәалијәти үчүн дә шәраитин јарадылмасы; з) тәһсилдә дүнјәвилијә үстүнлүк вермәк шәрти илә вәтәндашларә дини тәһсил алмаг имканынын верилмәси.

Дәвләт вә дин мүстәғил фәалијәт кәстәрир, тәһсил мүәссисәләриндә дин јалһыз культурожи аспектдә (мәдәнијәтимиз, тарихимиз, әдәбијәтимыз, инчәсәнәтимызлә әләгәдар шәкилдә) өјрәдилир. Дини е'тигәд исә һәр бир тәһсил аланын шәхси ишидир.

МАДДӘ 3. Тәһсил саһәсиндә дәвләт сijasәтинин әсаслары.

1. Азәрбајҗан Республикасында дәвләтин тәһсиллә бағлы сijasәтинин әсаслары ашағыдакылардыр: а) тәһсилин үстүн саһә һесаб едилмәси; б) тәһсилин фәсиләсизлији; в) тәһсил системинин тохунулмазлыгы (тәһсил системиндә сijasи партијаларын вә дикәр сijasи гурумларын тәшкилат структурларынын фәалијәтинә јол верилмир. Тәһсил мүәссисәләриндә сijasи мәгсәд дашымајан ушаг вә кәнчләр тәшкилатларынын јарадылмасына ичәзә верилир).

2. Дәвләт сijasәтинин әсас мүддәәләри «Тәһсилин инкишаф програмы» адлы сәнәддә өз әксини тапыр. Бу програм һөкүмәт тәрәфиндән һазырланыр вә Али Ганунверичи Орган ону тәсдиқ едир. Назирләр Кабинети һәр ил програмын ичрасы һағында Али Ганунверичилик Органында һесабатла чыхыш едир, һесабат күтләви информәсија вәситәләриндә халгә чатдырылыр.

3. Азәрбајҗан Республикасында тәһсил дәвләт дилиндә апарылыр. Тә'лимин башга дилләрдә апарылмасына да ичәзә верилир. Белә мөктәбләрин тәдрис планында Азәрбајҗан дили вә әдәбијәти, Азәрбајҗан тарихи вә географиясы, Азәрбајҗан инчәсәнәти өзүнә лајигли јер тутмалыдыр.

МАДДӘ 4. Вәтәндашларын тәһсил һүгугунун дәвләт тәрәфиндән тә'мин едилмәси.

Вәтәндашларын тәһсил һүгугуна малик олмасыны дәвләт ашағыдакы шәкилдә тә'мин едир:

1. Тәһсил һүгугу иргиндән, миллијәтиндән, чинсіндән, јашындан, социал вә мәдди вәзијәтиндән, ичтимай мәншәјиндән, мәһкумлугундан, јашајыш јериндән, сijasи әгидәсиндән, динә мүнәсибәт вә мәнсубијәтиндән асылы олмајараг Азәрбајҗан вәтәндашы олан бүтүн шәхсләрә (о чүмләдән харищдә јашајан јурдашларә) шамил едилир. Тәһсил һүгугуна мұвафиг ганунларла чүз'и мәһдудијәтләр гојула биләр. Истә'дадлы ушаглар үчүн айрыча тәһсил мүәссисәләри ачмаг үчүн имкан олмадыгда јалһыз гурулар, синифләр ачылыр. Ушағын нечә охумасындан асылы олараг онун синфини (группуну) дәјишмәк олар. 2. Вәтәндашларын тәһсил алмасы үчүн дәвләт зәрури тәдбирләр һәјәтә кечирир: тәһсил системи јарадыр; итисади вә социал шәраит јарадыр; дәвләт (вә бәләдијә) тәһсил оагларында имкәнсызларын пулсуз охумаларына тә'минат верир; аккредитасијадан кечмиш дәвләт-ичтимай вә ичтимай-дәвләт мөктәбләриндә тәһсил аланларын чәрчини дәвләт мөктәбләри үчүн нәзәрдә тутулмуш нормативләр чәрчивәсиндә там вә ја гисмән өдәјир; өзәл мөктәбләр үчүн биналарын айрылмасыны (хәрчи тәһсил мүәссисәси тәрәфиндән өдәнилмәк шәрти илә) тә'мин едир; өзәл мөктәбләрдә тәһсил алан әзтә'минатлы вәтәндашларын чәрчини дәвләт мөктәбләри нормасында өдәјир; социал јардыма вә сағламлыгларынын бәрпасына етијамчы олан ушаглар үчүн интернат мөктәбләри, ушаг евләри, сенаторија типли мөктәбләр, әләһиддә мөктәбләр, пешә мөктәбләри вә с. шәбәкәси јарадыр; хусуси истә'дады олан вәтәндашларын тәһсили үчүн елитәр мөктәбләр (синифләр, гурулар) ачыр, онларын бир һиссәсинин харичи өлкәләрдә охумасы үчүн хәрчи өз үзәринә кәтүрүр; һәр ил бұдчәдән дәвләт тәһсил системи үчүн зәрури вәсаит вә рәлијтә айырыр; тәһсил мүәссисәләринин һәр чүр веркиндән азад едир; тәһсил системинә көмәк едән мүәссисә, идәлә вә тәшкилатларә күзәштли веркиләр мұәјјән едир; ушагларын тәрбијәси илә мәшгул олмаг үчүн ана-

Азәрбајжан Республикасынын тәһсил системи

ләрү ушаг үч јашына чатана гәдәр маашы сахланмаг шәрти илә ишдән азад едир; зәрури һалларда аэкомплекти тә'лим-тәрбијә мүүссисәләринә јарадыр; тә'лим-тәрбијә мүүссисәләринә ганунда нәзәрдә тутулмуш гәјдада әләвә кәлир әлдә етмәк һүгүгү верир; али тәһсил алан вәтән-дашларә едәнилмәмәк, гисмән едәнилмәк вә ја там едәнилмәк шәрти илә кредит верир; тәһсил очагларына, малијә-тәсәррүфат фәалијә-тиндә, ихтијарында олан мүлкийјәтдән истифадәдә мүстәғиллик верир; вәтәндашларын тә'лим дилини (хүсусән ана дилиндә охумасыны), тәһсил мүүссисәсини, тәһсил формасыны сечмәк һүгүгү тә'мин едилир; вәтәндашын һансы мөктәбдә (өзәл, ичтимаи-дөвләт вә с.), һарада (евдә, мүстәғил јолла...) вә нечә охумасындан асылы олмајараг, Дөвләт Эксперт-Аттестасија Комиссијасы гаршысында (екстерн јолу да дахил олма-ла) имтаһан вериб мувафиг сәнәд алмасы тә'мин едилир. Әкәр ша-кирдин (она бәрәбәр тутулан шәхсләрин) аралыг аттестасијалары формал тәшкил едилмиш, бурахылыш аттестасијасында онун дөвләт стан-дартларыны мөнимсәмәдији мүүјән олунмушса, дөвләт тәһсил мүүссисәсинә вурулмуш мадди зәрәрин едәнмәсини тә'мин едир.

МАДДӘ 5. Дөвләт стандартлары вә тәһсил програмлары.

1. Азәрбајжан Республикасынын тәһсил мүүссисәләриндә дүнја стандартларына ујун олан дөвләт стандартлары тәтбиғ едилир. Бу стандартлар тә'лим-тәрбијә мүүссисәләринин типләри, тәһсил об-ластлары (фәнләри) вә синифләр (групплар, курслар) үзрә Назирләр Ка-бинетинин е'лан етдији мусабигә илә јазылыр. Стандартларда мөнимсә-нилмәси зәрури олан биликләрин, формалашдырылмасы вәчиб олан бачарыг, вәрдиш вә тәрбијәви кејфијәтләрин минимум мәзмуну, вәтәндашын тә'лим-тәрбијә јүкүнүн максимум һәдди, билик, бачарыг, вәр-диш вә кејфијәтләри объектив јохламағын вә гиймәтләндирмәјин ме-јарлары әкс етдирилир. Әләһиддә вә профилли мөктәбләр үчүн стан-дарт һазырланаркән ушагларын (кәчнләрин) хүсусијәтләри һөкмән нә-зәрә алыныр.

2. Вәтәндашын стандартлара ујун формалашмасынын аралыг јох-ламалары (чари, синифдән-синфә, курсдән-курса кечмәк вә с.) тәдрис мүүссисәләринин низамнамәси илә мүүјән едилир. Бурахылыш јохла-малары исә тәһсил органларындан асылы олмајан Дөвләт Эксперт Ат-тестасија Комиссијасы тәрәфиндән һәјата кечирилир. Тәһсил мүүссисә-синин тәшкилати-һүгүги (дөвләт, өзәл вә с.) статусундан асылы олмајараг, бу комиссија гаршысында бурахылыш аттестасијасындан уғурла кечәнләрин һамысына дөвләт сәвијәли сәнәд верилир.

3. Стандартлары Али Ганунверичи Орган тәсдиг едир.

4. Стандартлара ујун олараг, Тәһсил Назирлији тәхмини (нүмунәви) тәдрис планлары вә програмлары һазырлајараг тәсдиг едир, һәр бир реҗион, тә'лим-тәрбијә мүүссисәси һәмин тәхмини план вә програмлар зәмининдә өзү үчүн сәрбәст олараг тәдрис планы, програм һазырлајыр, өзүнүн мувафиг али органында (рајон конфрансы, мөктәб конфрансы, шура вә с.) онлары тәсдиг едир вә һәјата кечирир.

5. Стандарт, тәдрис планы, програм вә дәрслик һазырланаркән тәһсилин мәзмунуна верилән ашағыдакы тәләбләр әлдә рәһбәр тату-лур: тәһсилин мәзмуну вәтәндашын азад формалашмасына, инкишафы-на, еләчә дә өлкәнни иғтисади-сосиал инкишафына зәмин јаратмалы-дыр; вәтәндаш чәмијјәтинин, һүгүги-демократик дөвләтин гурулмасына, әдәлатин бәрғәрар олмасына тәкан вермәлидир; мөдәнијәтләрин го-вушмасына, милли мөдәнијәтин спесификасынын ачылмасына хидмәт көстәрмәлидир; өлкәнни кадр тә'минатыны һәјата кечирирмәлидир; плү-рәлизм, јарадычылыг, мүстәғиллик, тәфәккүрүн инкишафы үчүн шәрәит јаратмалыдыр. Фәндахили (бөлмәләрарасы) вә фәнләрарасы әләгә им-канлары диггәт мәркәзиндә сахланылмалы, тә'лимлә тәрбијәнин вәһдә-ти өн плана чәкилмәли, шәхсијәтин инкишафына комплекс һалда ја-нашмаг идејасы педагожи процесин профәсәфәси кими гиймәтләндирил-мәлидир.

МАДДӘ 6. «Тәһсил системи» аңлајышы. Бу ганунда «Тәһсил систе-ми» дедикдә дөвләт стандартларынын вә онлара ујун һазырланмыш тәһсил програмларынын тәләбләрини һәјата кечирирмәк үчүн јарадыл-мыш вә гаршылыгы әләгә шәрәитиндә фәалијәт көстәрән тә'лим-тәр-бијә мүүссисәләринин чәми нәзәрдә тутулур. Белә мүүссисәләри диқәр мүүссисәләрдән, тәшкилат вә гурумлардан, аиләдән фәрғләндирирән башлыча амир **мүәллим** (вә она бәрәбәр тутулан шәхсләр) — **шәкирд** (вә она бәрәбәр тутулан шәхсләр) **мүнасибәтләринин** (јә'ни педагожи мүнасибәтләрин) өн сырада дурмасыдыр. Бура мөктәбәгәдәр тәрбијә мүүссисәләри, үмүмтәһсил мөктәбләри, техники пешә тәһсили, орта их-тисас мөктәбләри, али мөктәбәр, алидәнсонракы тәһсил мүүссисәләри, әләвә тәһсил мүүссисәләри (мөктәбдәнкәчәр мүүссисәләр, ихтисасар-тырма вә кадрларын јенидән һазырланмасы, пешәјөнүмү мәркәзләри, курслар вә с.) дахилдир. Тәһсил алмағын диқәр формалары (мүстәғил тәһсил, аилә тәрбијәси вә с.) тәһсил системинә дахил дејил.

МАДДӘ 7. Тәһсил системинин гурулушу.

Тәһсил системи ашағыдакы гурулушда мүүјән олунур.

1. Пешәјәгәдәр тәһсил мүүссисәләри:

I. Мөктәбәгәдәр тәрбијә мүүссисәләри (ушаг бағчалары, аилә-бағ-ча, бағча-интернатлар, ушаг евләри, әләһиддә ушаг мүүссисәләри); 2) үмүмтәһсил мүүссисәләри; ибтидаи тәһсил (I—IV синифләр), әсас тәһ-сил (V—IX синифләр), там орта тәһсил (X—XI синифләр); үмуми тәһсил верән әләһиддә мөктәбләр.

II. Пешә-ихтисас тәһсил мүүссисәләри (илкин пешә тәһсили мөктәб-ләри, орта ихтисас мөктәбләри, али ихтисас тәһсили, пешә-ихтисас ве-рән әләһиддә мүүссисәләр).

III. Пешәдән сонракы тәһсил мүүссисәләри (ординатура, макистра-тура, докторантура вә с.).

МАДДӘ 8. Тәһсил алмағын формалары.

Тәһсил ики формада алыныр:

а) тәһсил мүүссисәләриндә; б) тәһсил мүүссисәләриндән кәнарда (аиләдә, өзүнүтәһсил формасында вә с.) Аилә мүнасибәтләри илә пе-дагожи мүнасибәтләр ејнијәт тәшкил етмәдији үчүн **аилә** тәһсил сис-теминә дахил едилмир. Лакин аилә — мөктәб, аилә-бағча типли мүүссисәләр билаваситә тәһсил мүүссисәси һесаб олунур вә тәһсил системинә дахилдир. Аилә—мөктәб типли мүүссисәләрдә тәһсил аланлар дөвләт мөктәбләриндә аттестасијадан кечирилир вә һәмин мөктәбләрдән дөвләт сәнәди алырлар. Бу формаларын әләгәләндирилмәси мүмкүндүр.

МАДДӘ 9. Тәһсил мүүссисәләри

1. Тәһсил мүүссисәләри дедикдә мүәллимин рәһбәрлији алтында вәтәндашлары дөвләт стандартлары сәвијјәсиндә һазырлајан тә'лим-тәрбијә очаглары баша дүшүлүр.

2. Тәһсил мүүссисәләри тәшкилати-һүгүги формаларына кәрә аша-ғыдакы нөвләрә бөлүнүр: дөвләт (вә бәләдијә) тәһсил мүүссисәләри; дөвләт-ичтимаи тәһсил мүүссисәләри; ичтимаи-дөвләт тәһсил мүүссисәләри; өзәл (ичтимаи) тәһсил мүүссисәләри.

3. Сырф дөвләт тәһсил мүүссисәләри там дөвләтин ихтијарында олур, халгын вә дөвләтин мәнәфејини мүдафиә едир. Бәләдијә тәһсил мүүссисәләри јерли һакимијәт органларынын јаратдыглары тә'лим-тәр-бијә мүүссисәләридир. Бунлар статусуна кәрә дөвләт мөктәбләринә бәрәбәр тутулур.

4. Дөвләт-ичтимаи вә ичтимаи-дөвләт тәһсил мүүссисәләри дөвләт тәһсил мүүссисәләри илә өзәл тәһсил мүүссисәләри арасында аралыг мәрһәләдир. Дөвләт-ичтимаи тәһсил мүүссисәләриндә әсас ролу дөв-

лөт ойнайыр, ичтимаийет жардымчы мөвгә тутур. Ичтимаи-дөвлөт мәктәпләриндә әсас јери ичтимаийет тутур, дөвлөт жардымчы рола малик олур. Бурада ичтимаи органлар (шуралар) үстүн рола маликдир. Аралыг мәрһәлә тәһсил мүәссисәләриндә малийә хәрчләринин бир һиссәси валидејнләрин һесабына өдәнилер: дөвлөт-ичтимаи тәһсил мүәссисәләриндә үмүми хәрчин 60—65 фаизини дөвлөт, јердә галан һиссәсини аилә (хејријә чәмијјәтләри вә с.) өдәјир; ичтимаи-дөвлөт тәһсил мүәссисәләриндә үмүми хәрчин 60—65 фаизини аилә (хејријә чәмијјәтләри вә с.), јердә галан һиссәсини дөвлөт өдәјир.

5. Тәсәрруфат һесабы дөвлөт мәктәбләри, еләчә дә бүдчәдән малијјәләшдирилән өзәл мәктәбләр дә фәалијјет кәстәрә биләр. Валидејнләр һесабына малијјәләшдирилән өзәл тәһсил мүәссисәләри мөвкүд ганунлар чәрчивәсиндә там сәрбәст фәалијјет кәстәриләр, дөвлөт онларын ишине јалһыз ганунун ичазә вердији дәрәчәдә мүдахилә едә биләр.

6. Гануни јолла тә'сис едилмиш тәһсил мүәссисәләри өз фәалијјәтләрини һөкүмәтин тәсдиг етдији әсаснамәләр зәмининдә һазырланмыш һизамнамәләр үзрә тәшкил едирләр вә һүгүги шөхс статусуна маликдирләр.

7. Тәһсил вәтәндашын (тәһсил аланын) истәһсалатдан ајрылмасы вә ајрылмаасы формаларында һәјата кечириләр.

8. Тәһсил мүәссисәләринин филиаллары, структур вәһидләри, шөбәләри тә'сисчинин гәрары илә мүстәгил һүгүги шөхс кими фәалијјет кәстәрә биләр.

9. Тәһсил мүәссисәләри ассосиасијалар, бирликләр вә с. јаратмаг һүгүгуна маликдирләр.

МАДДӘ 10. Мәктәбәгәдәр тәһсил мүәссисәләри.

1. Шөхсијјәтин формалашмасынын өзүлү аиләдә вә мәктәбәгәдәр тәһсил мүәссисәләриндә гојулур. Она көрә дә ушагларын инкишафында аилә илә мәктәбәгәдәр тә'лим-тәрбијә мүәссисәләри сых өләгә шәраитиндә ишләјирләр.

2. Ушаглар мәктәбәгәдәр тәһсил мүәссисәләринә, бир гәјдә олараг, 3 јашындан, һәм дә валидејнләрин әрзусу илә гәбул олурулар. Белә мүәссисәләрлә валидејнләр арасындакы өләгә вә мүнәсибәтләр хүсуси мугавиләләр зәмининдә тәзимиләнир.

3. Јерли һакимијјәт органлары аиләдә вә мәктәбәгәдәр мүәссисәләрдә ушагларын нормал инкишафы үчүн зәрури шәраит јаратмаг, онларын фәалијјәтини әләгәләндирмәјә, елми-методик көмәклик кәстәрмәјә борчлудурлар.

4. Аиләдә вә мәктәбәгәдәр тәһсил мүәссисәләриндә (ушаг 6 јашына чатана гәдәр тә'лим-тәрбијә ишләри ана дилиндә апарылыр) хариичи дилләрин өјрәдилмәсинә јол верилмиг, диггәт милли кејфијјәтләрин формалашдырылмасына јөнәлдилмә.

МАДДӘ 11. Үмүмтәһсил мәктәбләри.

1. Үмүмтәһсил үч пилләдән (ибтидаи-тәһсил—I—IV синифләр; әсас тәһсил—I—IX синифләр; там орта тәһсил—X—XI синифләр) ибарәтдир.

2. Ибтидаи мәктәбә гәбулун һансы јашдан һәјата кечирилмәси һәр мәктәбин өз. Низамнамәси илә мүәјјән едилир. Бу заман 6 јаш әсас кәтүрүлүр, лакин ушагын психофизиоложи хүсусијјәтләри зәмининдә ону бир гәдәр артырмаг мүмкүндүр.

3. Синифләрдә шакирдләрин сәјы, еләчә дә дәрс јүкүнүн нормасы (ставкасы) Әсаснамә вә Низамнамә илә мүәјјән едилир.

4. Үмүми тәһсил ичбари вә дөвләт мәктәбләриндә пулсуздуз.

5. Мәктәбиләр әсас пилләни баша вүрдүгдан сонра X синфә, илкин пешә мәктәбләринә вә с. гәбул едилирләр.

6. Әләһиддә мәктәбләрин програмлары ади үмүмтәһсил програмларындан јалһыз шакирдләрин психофизиоложи инкишафынын вә имканларынын нөзәрә алынмасына көрә фәрләнир.

7. Тәһсил пилләләринин програмларында варислијин көзләнилмәси вәчибдир.

8. Үмүмтәһсил мәктәбләринин биринчи вә икинчи пилләләриндә ики вә даһа артыг фәндән гејри-кафи кәстәричиси олан шакирд ја синифдә сахланылыр, ја коррексия синифләринә кечирилыр, ја да аилә мәктәбиндә тәһсилини давам етдирир. Коррексия синифләриндә бир фәһн үзрә гејри-кафи алан шакирдләр шәрти олараг, синифдән-синфә кечирилыр.

9. Там орта тәһсил мүхтәлиф профилләр үзрә тәшкил олурур; синифләрин ики јерә бөлүнмәси Әсаснамә вә Низамнамә әсасында һәјата кечирилыр; вәтәндашлар 17 јашына гәдәр ичбари тәһсилә чәлб олурулар. (әләһиддә мәктәбләрдә јаш сәдди бир гәдәр артырыла биләр).

10. Хүсуси һалларда шакирд валидејн вә мәктәбин гаршылыгылы разылыгы әсасында үмүми тәһсили баша вурмадан мәктәбдән кедә биләр.

11. Гәјданы позан ушагын мәктәбдән чыхарылмасы Әсаснамә вә Низамнамә илә мүәјјән едилир (валидејн һимәјәсиндән мәһрум олан ушаглар һәдди-бүлүгә чатмајанларла иш үзрә органларын разылыгы олмадан мәктәбдән чыхарыла билмәзләр).

12. Ајрыча ахшам вә гияби үмүмтәһсил мәктәбләри јарадылмыр, күндүз мәктәбинин базасында јалһыз белә синиф вә ја групплар ачмагә ичазә верилир.

МАДДӘ 12. Пешә-ихтисас тәһсили мүәссисәләри

1. Пешә-ихтисас тәһсили дедикдә вәтәндашларын мүәјјән пешәләрә вә пешәнин тәркиб һиссәләри олан ихтисасларә јијәләнмәләри баша дүшүлүр. Бүтүн пешә-ихтисас тәһсили мүәссисәләриндә кинооператорлуг, фотографлыг, натиглик (нитг вә мубәһисә мөдәнијјәти), сүрүчүлүк пешәләри өјрәдилир.

2. Пешә-ихтисасы илкин пешә мәктәбләриндә (о чүмләдән әләһиддә мәктәбләрдә), ихтисас тәһсили исә орта вә али ихтисас мәктәбләриндә верилир.

3. Пешә-ихтисас мәктәбләринин мө'зунларына тә'јинат верилмир. Онлар әмәк биржасы вәситәсилә ишә кәтүрүлүрләр.

4. Илкин пешә һазырлыгы техники-пешә мәктәбиндә вә она бәрабәр тутулан дикер тәһсил мүәссисәләриндә һәјата кечирилыр. Бурада бир гәјдә олараг, үмүмтәһсил мәктәбинин әсас пилләләрини баша вүран кәнчләр охујурлар, лакин там орта тәһсили оланларын да бу мәктәбләрдә тәһсил алмалары үчүн шәраит јарадылыр.

5. Илкин пешә һазырлыгы мәктәбләриндә әсас пилләдән дахил оланлар орта тәһсил (аттестат) дә верилир.

6. Илкин пешә тәһсилини баша вүран вәтәндашлар орта ихтисас мәктәбләриндә тәһсилләрини давам етдирә биләрләр.

7. Орта ихтисас мәктәбләриндә (техникум, коллеч) әсас пилләни, орта мәктәби вә илкин пешә һазырлыгыны баша чатдыранлар охујурлар. Сонунчулар профила үјгүн олараг гысалдылмыш тә'лим мүддәти илә тәһсили баша вүрурлар (белә тәләбәләрин сәјы аз олдугда онлар фәрди план вә програмлар әсасында мәшгул олурулар). Әсас пилләдән дахил оланлар бурада орта үмүми тәһсил дә верилир.

8. Али мәктәбләрин наздиндә дә орта ихтисас верән мүәссисәләр јарадыла биләр.

9. Мәктәбәгәдәр тәһсили, үмүми тәһсили, орта ихтисас тәһсилини, али тәһсили вә алидән сонракы тәһсили өзүндә бирләшдирән тәһсил комплексләринин (мәркәзләринин) фәалијјәтинә ичазә верилир.

10. Илкин пешә мәктәбләринин күндүз вә ахшам формасы фәалијјет кәстәрир, гияби формасы исә олмуз.

МАДДӘ 13. Али тәһсил мүәссисәләри.

1. Али тәһсил мүәссисәләри бакалавр сәвијјәсиндә мүтәхәссисләр һазырлајыр, елми инкишаф етдирир вә кадрларын јенидән һазырланмасы илә мәшгул олурулар.

2. Али төһсил мүөссисэлэринэ там орта төһсили олан ва ја орта ихтисас мөктөблөрүнүн мө'зунлары гөбул олунурлар. Сонунчулар профила үгүн оларга төһсили гысалдылмыш мүддөтө баша вурурлар.

3. Лүксөк сөвијјәли алимләрүн тәдрис үкүнү азалтмаг ва онлары елми ишә, ихтисас курсу үчүн әдәбијјат һазырламаға, елми рәһбәрлијә, диплом ишләрүнүн јазылмасы үчүн төвсијәләр ишләмәјә ва с. чөлб ет-мөк олар.

4. Дөвләт стандартларынын төләбләрүни јеринә јетирмөк шәрти илә али мөктөбләрә мүстәгил фәалијјәт кәстәрмөк һүгүгү верилир; дөвләт мөктөбләрү зөрүри еһтијачы ва даһили имканлары (мадди-техники базаны, кадр потенциалыны ва с.) нәзәрә алмаг ва тө'сисчи илә разылашдырмаг шәрти илә төләбә гөбулуну мүстәгил планлашдырыр, јерләшдирәг бинаһын, мадди-техники базанын ва башга әмлакын мүлкијјәт-чиси һүгүгуна малик олур.

5. Тө'сисчи табелијјиндә олан али мөктөбә там мүхтәријјат верә биләр. Али төһсил мүөссисәләриндә рәһбәр вәзифәләрү (ректор, декан, кафедра мүдири ва с.) елмдә хусуси хидмәтләрү олан шөхсләр ту-турлар.

МАДДӘ 14. Али төһсилдән сонрақы төһсил мүөссисәләрү.

1. Али төһсилдән сонрақы (алидәнсонрақы) төһсил мүөссисәләрү ја мүстәгил фәалијјәт кәстәрмә, ја да али мөктөбләрүн ва елми мүөссисәләрүн нәздиндә тәшкил едилир. Белә төһсил мүөссисәләрүнүн мөгсәди али төһсил алмыш вәтәндашлары (бакалавр дәрәчәси оланлары) елми-тәдгигат ишинә, елми-педагожи фәалијјәтә һазырламагдыр. Бура макистратура, докторантура, ординатура ва адјунктурада төһсилини давам етдирәнләр дахилдир.

2. Кадрларын ихтисасларынын артырылмасы ва онларын јенидән һазырланмасы мүөссисәләрү алидәнсонрақы төһсил мүөссисәләрүнә дахил едилмир, чүнки белә мүөссисәләрдә јалһыз али төһсили оланлар (бакалавр) јох, орта ихтисас төһсили оланлар ва дијәр пешә-сәнәт сәһибләрү дә охуја биләрләр. Ихтисасартырма ва кадрларын јенидән һазырланмасы мүөссисәләриндә елми дәрәчә ва елми адлар вермөк мөгсәди изләнилмир. Алидәнсонрақы төһсил мүөссисәләрү исә елми дәрәчә ва адлар верирләр.

3. Алидәнсонрақы мүөссисәләрдә төһсили үгүрлә баша вуруб елми дәрәчә ва ад аланлар али мөктөбләрдә, елми мүөссисәләрдә лүксөк ихтисаслы мүтәхәссисләр кими ишләмөк һүгүгү газанырлар.

4. Алидәнсонрақы төһсил мүөссисәләрү тәдрис планларыны, програмлары там мүстәгил һазырлајыр ва һәјата кечирирләр. Бурада тәдгигат бачарыгларынын формалашдырылмасына, харичи дилләрүн дәриндән өјрәнилмәсинә хусуси фикир верилир. Макистратураны ва докторантураны баша вуранлар диссертасија мүдафиә едир, мүвафиг гәјада ва мүвафиг ихтисаслар үзрә «макистр», «доктор» елми дәрәчәләрү алырлар.

МАДДӘ 15. Әләвә төһсил мүөссисәләрү.

1. Әләвә төһсил мүөссисәләрүнә кадрларын ихтисасынын артырылмасы ва онларын јенидән һазырланмасы, мөктөбдәнкөнәр тө'лим-тәрбијә мүөссисәләрү, пешәөнүмү мәркәзләрү, мүхтәлиф типли курслар ва бунлара бәрәбәр тутулан төһсил очаглары дахилдир.

2. Әләвә төһсил—үмүмтөһсил мөктөбләриндә дә тәшкил олуна биләр. Бу заман мөктөбүн ишчиләрү әләвә әмәкһаггы алырлар (хәрчи ја дөвләт өдәјир, ја да вәтәндашларын өзләрү).

3. Кадрларын ихтисасынын артырылмасы ва онларын јенидән һазырланмасы сифариш үзрә тәшкил олунур, мүгавиләләр әсасында һәјата кечирилир. Малијјә хәрчини сифаришчи өдәјир.

МАДДӘ 16. Төһсил мүөссисәләрүнүн Низамнамәси.

1. Төһсил мүөссисәсинин Низамнамәси мүвафиг мөктөб типләрү үзрә һөкүмәтин тәсдиг етдији Әсаснамә зөмининдә һазырланыр. Ашағыдакыларын орада өз әксини тапмасы вачибдир: мүөссисәнин ады, үнваны ва статусу; тө'сисчинин ким олмасы, онун һүгүг ва вәзифәләрү;

Мүөссисәнин тәшкилати-һүгүги формасы (дөвләт мүөссисәләрү, әзәл мүөссисә ва с.); мөгсәд ва вәзифәләр; тө'лим дили; гөбул ва мөктөбдән харицетмә гәјдалары; тө'лим мүддәти; аралыг аттестасијасынын кечирилмә гәјдалары; әһалијә әләвә пуллу хидмәтләрүн кәстәрлиб-кәстәрилмәјәчөји; вәтәндашла мүөссисәнин мүнасибәтләрүнүн низама салынмасы гәјдалары; мүлкијјат объектинин истифадәси; малијјәләшдирмә формасы; кәлир мәнбәләрү; сәһибкарлыг ишләрүнүн олуб-олмаја-чагы; идарә ва өзүнүидарә органларынын формалашдырылмасы гәјдалары; ишчиләрүн кәтүрүлмәси ва әзәд едилмәси гәјдалары, онларын мадди тө'минаты; Низамнамәнин дөјишдирилмә шөртләрү; мүөссисәнин ләғви ва јенидән тәшкили гәјдалары; мүөссисәнин ва вәтәндашларын (охујанларын), ишчиләрүн һүгүг ва вәзифәләрү.

2. Тәзә тө'сис олуан төһсил мүөссисәсинин Низамнамәси мүвәггәти хәрәкәт дашыјыр ва тө'сисчи тәрәфиндән тәсдиг олунур. Мүөссисә фәалијјәтә башладыгдан сонра онун али органы (шура, конфранс...) Низамнамәни јенидән тәсдиг едир. Јухары органда јенидән гәјдијатдан кечирир.

3. һөкүмәтин тәсдиг етдији Әсаснамә зөмининдә һазырланмајан Низамнамә етибарсыз сајылыр ва рәсми сәнәд һесаб едилмир.

МАДДӘ 17. Төһсилини тәшкилине ва гәбула верилән төләбләр.

1. Төһсил мүөссисәси төһсилини тәшкилиндә сәрбәст һәрәкәт едир; јухары органын (Төһсил Назирлијјинин) тәсдиг етдији тәхмини (нүмунә-ви) тәдрис планы ва програмлар зөмининдә мүстәгил олараг план, програм һазырлајыр, өзүнүн али органында тәсдиг едир ва јеринә јетирир.

Мүәллим фәнни дәриндән билмәли, фәннин инкишафдакы имканларыны һәртәрәфли арашдырмалы, шакирдин хусусијәтләрүнә јазындан бәләд олмалы, фәалијјәтин көзләнилән нәтичәләрүн әвәлчәдән мүәј-јәнләшдирмәји бачармалы, шакирдлә (тәләбә илә...) әмәкдашлыға, гәршылыгы анлашмаја кениш јер вермәлидир. Мүәллим стандартын төләбләрүни позмамаг шөртилә програм ва дәрсликләрдә истәнилән дөјишчиликкләрү апарә биләр. Әсас пилләдән башлајараг шакирдләр јарадычы ишә чөлб олунур, дәрс илинин сонунда өз ишләрүнүн нәтичәләрүни коллектив гәршысында мүдафиә едирләр.

2. Төһсил мүөссисәләрүнә шакирд (тәләбә) гәбулу гәјдалары тө'сисчи тәрәфиндән мүәјјән едилир (гануна башга һал мүәјјән олунма-јыбса) ва Низамнамәдә өз әксини тапыр.

3. Гәбул заманы вәтәндашлар төһсил мүөссисәсинин Низамнамәси ва мүвафиг олараг дијәр зөрүри сәнәдләрлә таныш едилирләр.

4. Али ва орта ихтисас мөктөбләрүнә, алидәнсонрақы төһсил пиллә-синә гәбул заманы һеч бир күзәштә јол верилмир.

МАДДӘ 18. Төһсил мүөссисәсинин тө'сисчиләрү ва тө'сис гәјдалары.

1. Төһсил мүөссисәләрүнүн тө'сисчиләрү ашағыдакылар ола биләр-ләр: дөвләт ва јерли һакимијјәт органлары; мүөссисә ва тәшкилатлар (о чүмләдән харичи дөвләтләрә мөхсус олан мүөссисә ва тәшкилатлар); гәјдијатдан кечмиш ичтимай ва дини тәшкилатлар (дини мөктөбләр али дини органын разылыгы илә ачыла биләр); вәтәндашлар (о чүмләдән харичи вәтәндашлар).

2. Шәрикли төһсил мүөссисәләрүнүн ачылмасына ичәзә верилир.

3. Төһсил мүөссисәси ачмаг истәјәнләр әризә илә Дөвләт Али Эксперт Аттестасија Комиссијасына мүрачигәт едирләр. Дөвләт Али Эксперт Аттестасија Комиссијасы төһсил органларындән асылы олмур ва президент тәрәфиндән јарадылан мүстәгил гурумдур. Онун Әсаснамәсини Назирләр Кабинети тәсдиг едир. Бу комиссијанын һүгүг ва вәзифәләрүнә ашағыдакылар дахилдир: төһсил мүөссисәләриндә дөвләт стандартларынын нечә јеринә јетирилмәсини јохламаг ва сертификаты вер-рән мүвафиг органлар (бәләдијјә органлары ва Төһсил Назирлијји, Назирләр Кабинети) гәршысында мәсәлә галдырмаг; төһсил мүөссисәсинин ачылмасы, бағланмасы, јенидән тәшкили үчүн рәј вермөк; төһсилә-ид норматив актлары експертизадан кечирмөк; охујанларын бурахы-лыш аттестасијасыны кечирмөк; педагожи ишчиләрүн аттестасијасыны

көчирмәк (педагожи ишчи аттестасиянын нәтижеләри илә разылашма- дыгда комиссия үзвләри илә теледиалога кирмәк һүгүгуна маликдир); төһсил мүәссисәсинин дәвләт аккредитасиясыны кечирмәк (бу заман дәвләт стандартларынын нечә јеринә јетирилмәси ән плана чәкилир); педагожи идејалар банкы јаратмаг вә бу идејалара рәј вермәк; педаго- жи тәшәббүсләри өјрәнмәк, јарарлыларыны мүдафиә етмәк.

4. Төһсил мүәссисәси ачанларын әризәсинә әләвә олунур: төһсисчи- нин мүәссисәчмәси һаггында гәрәри (вә ја әризәси); Низамнаме; дәв- ләт русумунун өдәнилмәси барәдә сәнәд; бина һаггында мә'лумат (би- нанын паспорту; онун санитарија-кижијәна нормаларына үјүнлуғу һаг- гында сәнәд, Јаңгындан мүһафизә органындан арајыш, лабораторија, китабхана вә с. һаггында мә'лумат); педагожи кадрларын төркиби вә елми-педагожи кејфијәтләри һаггында сәнәд; өзәл мәктәбләр үчүн елми-педагожи идејанын олмасы һаггында сәнәд (идејанын мүәллифи һөк- мән төһсисчинин өзү олмалыдыр. Төһсил мүәссисәси индијә гәдәр Азәр- бәјҗанда мөвчуд олмајан ихтисас үзрә кадр һазырлајачагса, альтернатив идејанын олмасы зәрури дејил). Мүхтәлиф мүәссисәләрдә ејни ихтисас үзрә кадрларын һазырланмасы јени мүәссисәнин ачылмасына манечилик төрәтмәмәли, инһисарчылыға јол верилмәмәлидир.

5. Төһсилин тәшкили вә мәзмуну экспертизадан кечирилмир.

6. Комиссия бир әј мүддәтинә әризәјә бахмалы, иддичәјә рәсми (јазылы) чаваб вермәлидир. Иддичәи комиссиянын гәрәри илә разы- лашмадыгда мүбаһисәни мәһкәмә һәлл едир (бир әј мүддәтиндә).

7. Комиссия өзәл мәктәбләр үчүн дәвләт төһсил мүәссисәләриндәки реал төһминатдан артыг төләб ирәли сүрмәмәлидир.

8. Комиссиянын малијә хәрчини тәдрис очағынын төһсисчиси өдә- јир. Төһсил мүәссисәләри һәр ил комиссиянын банкдакы һесабына зә- рури мигдарда пул кечириләр.

9. Экспертин гәрәри әсасында мүвафиг органлар (мәктәбәгәдәр, үмүмтөһсил, илкин пешә һазырлыгы, мәктәбдәнкәнар төһсил мүәссисә- ләри үчүн јерли һакимийәт органлары, орта ихтисас, али төһсил, али- дәнсонракы төһсил мүәссисәләри үчүн Назирләр Кабинети) төһсил мү- әссисәсинин ачылмасы һаггында лисензија, аккредитасиядан кечәнләр өзә сертификат верирләр. Лисензија верилән андан төһсил мүәссисәси һүгүги шәхс һесап олунур.

10. Төһсил мүәссисәси тәшкилати-һүгүги формасыны дәјишдикдә, јенидән тәшкил едилдикдә Дәвләт Эксперт-Аттестасия Комиссиясына мүрачиәт етмәли, бүтүн әмәлијат сыфырдан башланмалыдыр.

11. Төһсил мүәссисәси ашағыдакы һалларда ләғв едилир: төһсисчи- нин гәрәри илә; һүгүг позунтуларына вә дикер әјинтиләрә јол верил- дикдә мәһкәмәнин гәрәри илә; Низамнамәјә әмәл едилмәдикдә (хүс- сән дәвләт стандартларынын төләбләри јеринә јетирилмәдикдә) лисен- зија вә ја сертификаты вермиш органын гәрәри илә.

12. Төһсил мүәссисәси өз кунәһына көрә бағландыгда (стандарты өдәмәдикдә вә с.) төһсисчи шакирдләрин (тәләбәләрин...) мүвафиг мәк- тәбләрдә төһсилини давам етдирмәләри үчүн шәраит јаратмаға борч- лудур.

МАДДӘ 19. Төһсил һаггында сәнәд.

1. Төһсил мүәссисәси јалғыз сертификатына үјүн ихтисаслар (пешә- ләр) үзрә сәнәд верә биләр. Сертификатда кәстәрилмәјән сәһәләр үз- рә кадр һазырламаға јол верилмир.

2. Өзәл төһсил мүәссисәләриндә бурахылыш аттестасиясыны Дәв- ләт Эксперт Аттестасия Комиссиясы кечирир вә бу заман комиссия- нын төркибинә өзәл мәктәбин нүмајәндәләри дә дахил едилир. Мә'- зунлара бу јолла верилән сәнәд дәвләт сәнәдинә бәрәбәр тутулур.

3. Алидәнсонракы төһсил мәрһәләсиндә мә'зунлар елми иш мүда- фиә едир, мүвафиг алимлик дәрәҗәсинә (макистр, доктор) аид сәнәд алырлар. Мүдафиә шураларына ән көркәмли мүтәхәссисләр чәлб олу- нур вә онун төркиби Дәвләт Эксперт-Аттестасия Комиссиясы төрә-

финдән тәсдиг едилир. Мүдафиә шурасынын гәрәри гәтидир вә һеч бир орган төрәфиндән тәсдиг олунмур.

III БӨЛМӘ

Өзәл төһсил мүәссисәләри

МАДДӘ 20. Өзәл төһсил мүәссисәләринин ачылмасы, бағланмасы вә јенидән тәшкили

1. Өзәл төһсил мүәссисәләринин ачылмасы, бағланмасы вә јенидән тәшкили, бүтүн дикер төһсил мүәссисәләриндә олдуғу кими бу һанунун 18-чи маддәсинә үјүн һәјата кечиририлр.

2. Өзәл төһсил мүәссисәләри Азәрбајҗанын төһсил системинә да- хил олан бүтүн типләр үзрә (мәктәбәгәдәр төһсил мүәссисәләриндән башламыш алидәнсонракы төһсил мүәссисәләринәдәк) тәшкил олуна биләр.

3. Өзәл төһсил мүәссисәләри дәвләт стандартларына әмәл етмәјә борчлудурлар.

4. Өзәл мүәссисәләрдә төһсил һаггыны, бир гәјда олараг, валидејн- ләр өдәјир.

МАДДӘ 21. Өзәл төһсил мүәссисәләринин һүгүглари.

1. Өзәл төһсил мүәссисәләри, орада ишләјән профессор-мүәллим һеј'әти, охујан тәләбәләр дәвләт мәктәбләриндәкиләрә ејни һүгүга ма- ликдирләр (малијә төһминатындан башға).

2. Өзәл мәктәбләр дәвләтдән бина, аваданлыг вә с. алмаг һүгүгуна маликдирләр (хәрчини өдәмәк шәрти илә).

3. Өзәл мәктәбин бинаны ичәрәјә көтүрмәси барәдә мүлкијәтчи илә бағладыгы мүгавиләни онун мүддәти гуртармамыш һеч кәс ләғв едә билмәз (өкәр мүгавиләнин шәртләри өдәнилрсә).

4. Өзәл мәктәбләр малијәнин хәрчләнмәси, кадрларын ишә кө- түрүлмәси вә азад едилмәси, бејнәлхалг әләгәләр вә с. бахымындан мөвчуд ганунлар чәрчивәсиндә там мүстәгилдир вә өз низамнамәси әсасында фәәлијәт кәстәрир. Өзәл мәктәбләр өз низамнамәләринә үј- гүн олараг хүсуси фәргләнән тәләбәләрә (шакирдләрә) төгәүд вермәк, ә'ләчылары, азтөһминатлы аиләдән оланлары төһсил хәрчиндән азад етмәк, габагчыл педагожи ишчиләри мүхтәлиф формада (истираһәт хәрчини өдәмәк, әләва пул вермәк, евини төһмир етдирмәк вә с.) мү- кафатландырмаг һүгүгуна маликдирләр.

5. Өзәл мәктәбләрин рәһбәри (директор, ректор...) әввәлчәдән Низамнамәдә кәстәрилән ашағыдакы гәјдалардан бири әсасында мүә- јән едилир: төһсил мүәссисәләринин шурасы төрәфиндән контракт әса- сында ишә көтүрүлүр; әввәлчәдән төһсисчи илә разылашдырмаг шәрти илә мүәссисәнин коллективи төрәфиндән сечилир, сонра исә төһсисчи төрәфиндән тәсдиг олунур; төһсисчи төрәфиндән төһ- јин олунур, лакин мүәссисә шурасы вето гојмаг һүгүгуна малик олур; төһсисчи төрәфиндән бирбаш әмрлә төһјин олунур; төһсис- чи төрәфиндән контрактла ишә көтүрүлүр вә с. Төһсисчи физики шәхс- дирсә, ејни заманда мүәссисәнин рәһбәрлијини (директор, ректор...) дә езу апара биләр. Физики шәхс олан төһсисчи төһсил мүәссисәсинин кө- ләчәјини кимә тапшырмағы өзү һәлл едир. Өзәл мәктәбин рәһбәри һансы гәјдада ишә көтүрүлүбсә, һәмин гәјдада вәзифәдән азад олунур.

6. Өзәл мәктәбләр дәвләтдән кредит алмаг һүгүгуна маликдир.

IV БӨЛМӘ

Төһсил мүәссисәләринин идарә едән органлар

МАДДӘ 22. «Төһсилин идарә олунмасы» анлајышы.

1. Төһсилин идарә олунмасы дедикдә мәгсәдин мүәјјән едилмәси, төһсил системинин прогнолашдырылмасы, ишин планлашдырылмасы, вә һәјата кечирилмәси, гәрарларын гәбул едилмәси, нәтичәләрин јохла- нылмасы, еһтијачларын өдәнилмәси кими тәдбирләр- системи баша дү- шүлүр.

2. Тəһсил идарə едən органлар бунлардыр; Азəрбајжан Республ-
касынын Назирлəр Кабинети (вə онун табелијиндə олан Тəһсил Назир-
лији), Нахчыван Мухтар Республикасынын Назирлəр Кабинети (вə онун
табелијиндə олан Тəһсил Назирлији), јерли һакимийјат органлары (вə
онларын табелијиндə олан тəһсил шə'бэлəри), тəһсил мүүссисэлəрини
нин дахили органлары.

МАДДƏ 23. Тəһсилин республика мигјасында идарəси.

1. Азəрбајжан Республикасы мигјасында тəһсили Назирлəр Каби-
нети вə Тəһсил Назирлији идарə едир. Назирлəр Кабинети (вə Тəһсил На-
зирлији) Республика үзрə тəһсил сјасəтини һазырлајыр вə һəјата кечи-
рир; «Тəһсилин инкишаф програмы»ны ишлəјир. Али Ганунверичи Ор-
ганда тəсдиг етдирир вə ичрасыны тə'мин едир; тəһсил һугуги мүнəси-
бэтлəри тəнзимлəјир; табеликлəриндə олан тəһсил органларынын иши-
нə рəһбэрлик едир; тəһсил мүүссисэлəринин типлəри үзрə Əсаснамə-
лəр һазырлајыр, тəсдиг едир вə ичрасына нəзарəт едир; тəһсил мүүсси-
сэлəринин ачылмасы, јенидən тəшкили вə лəгви гəјдаларыны мүүјөн-
лəшдирир; кадр һазырлыгы илə бағлы пəшə вə ихтисаслары мүүјөнлəшди-
рир; тəһсил мүүссисэлəрини аккредитасијадан кечирир, онларын аттес-
тасија гəјдаларыны мүүјөнлəшдирир; тəһсил мүүссисэлəрини мадди-
техники база илə тə'мин едир; дөвлəт стандартларыны һазырлајыр вə
Милли Мəчлисин тəсдигинə верир, онун ичрасына нəзарəт едир; мə'зун-
лар үчүн вəһид сənəd формасы мүүјөнлəшдирир; харичи дипломларын
Азəрбајжанда, Азəрбајжан дипломларынын харичдə ишлəмəsi мəсəл-
лəри илə мəшғул олур; тəһсил бəдчəсинин мүүјөнлəшдирилмəsиндə
иштирак едир; тəһсил системинин информасија тə'минатыны һəјата ке-
чирир; педагожи кадрларын һазырланмасыны тə'мин едир; Тəһсил Га-
нунунун ичрасына нəзарəт едир; тəлтифлəр, рəбэтлəндирмə, фəхри
адларын верилмəsi илə мəшғул олур; норматив сənəдлəр һазырлајыр
вə нəшр етдирир.

2. Назирлəр Кабинетинин һансы сəлаһийјəтлəри Тəһсил Назирлији-
нə вермəsi назирлијин һəкүмəт тərəфиндən тəсдиг олунмуш Əсасна-
мəсиндə өз əксини тапыр.

МАДДƏ 24. Нахчыван Мухтар Республикасында тəһсилин идарə едилмəsi.

Нахчыван Мухтар Республикасы (вə Нахчыван МР Тəһсил Назирли-
ји) өз сəлаһийјəтлəри чəрчивəsиндə Нахчыван Мухтар Республикасынын
əразисиндə гүввədə олан ганунлар вə дикəр ганунверичилик актлары
гəбул едир, онларын һəјата кечирилмəsiна нəзарəт едир.

МАДДƏ 25. Јерли һакимийјат органлары (вə јерли тəһсил шə'бэлə-
ри) дөвлəтин тəһсил сјасəтини өз əразилəриндə һəјата кечирир; таб-
елијиндə олан тəһсил мүүссисэлəри ишчилəринин елми-педа-
гожи сəвијəсини јүксəлтмəк үчүн тəдбирлəр һазырлајыр; тəһсил
мүүссисэлəринин һəјата кечирдији ислəһатлары əлəгəлəн-
дирир; бəлəдијə тəһсил мүүссисэлəрини малијјəлəшдирир; рекин
үчүн тəһсилин инкишаф програмыны һазырлајыр вə һəјата кечирир;
əразидə Тəһсил Ганунунун ичрасыны тə'мин едир.

2. Јерли һакимийјат органлары илə тəһсил шə'бэлəри арасында
конкрет вəзифə бөлкүсүнүн апарылмасы тəһсил шə'бəсинин Низамна-
мəсиндə əкс етдирилир. Низамнамəни јерли һакимийјат органлары тəс-
диг едирлəр.

3. Мəктəбдахили идарə органлары мəктəбин Низамнамəсинə мұва-
фиг фəалијјəт кəстəрирлəр.

4. Тəһсиллə бағлы мұхтəлиф ичтимаи органлар јарадыла билəр
(республика шəһэр вə рəјон тəһсил шуралары, мəктəб тəһсил шурасы...).

5. Үч илдə бир дəфə педагожи ишчилəрин гурултаји чағырылыр.

6. Дөвлəт Тəһсил Системиндə тəһсилə рəһбэрлик едən биринчи
шəхслəр (назир, ректор...) ислəһатын лидери сəвијəсиндə дура билən,
сəриштəли, глобал проблемлəри кəрмəји вə һəлл етмəји бачаран, инзи-

батчылыгдан узаг адамлар олмалы, фəјдалы тəшəббүслəри мұдафиə
етмəји бачармалыдырлар.

МАДДƏ 26. Тəһсилин елми-педагожи тə'минаты.

1. Тəһсил мүүссисэлəринин елми-методики тə'минатына тə'сисчи
чавабдєдир.

2. Педагожи мəтбуат, дəрсликлəр, педагожи нəшријјатлар там вə
ја гисмən дөвлəт тərəфиндən малијјəлəшдирилə билəр. Педагожи мəт-
буат там мұстағил фəалијјəт кəстəрир, һеч бир сјисə гурумун тə'сир-
нə мə'руз галмыр, бабагчыл тəчрүбəнин (о чүмлəдən, дүңə тəчрүбəси-
нин) јайылмасыны, елми арашдырмаларын нəтичəлəрини, норматив сə-
нəдлəри педагожи ишчилəрə чəтдырмағы өн плана чəкир, тəһсилин
проблемлəринə аид кениш дискуссиялар кечирир. Республикада Тəһ-
сил Академијасы фəалијјəт кəстəрир вə тə'лим-тəрбијə проблемлəри-
нин тəдиги илə мəшғул олур.

МАДДƏ 27. Тəһсил мүүссисэлəриндə мұхтəлиф хидмəтлəр

Тəһсил мүүссисэлəриндə психологи хидмəт вə социал-педагожи
һимəјə һəјата кечирилир. Психологи-практик вə социолог-педагоглар
тərəфиндən һəјата кечирилən бу хидмəт тəһсил алаңларын инкишаф
хүсусијјəтлəринин өјрəнилмəsiнə, мəктəб, аилə вə ичтимаијјəтин фəали-
јјəтинин əлəгəлəндирилмəsiнə јөнəлдилір. Психологун мұһүм вəзифəsi
бүтөвлүкдə тəһсил мүүссисəсиндə психологи иглими сағламлашдыр-
мағ, тəһсил алаңларын фəрди хүсусијјəтлəрини өјрəнмəклə мұəллимə
тəвсијјəлəр вермəк, шəхсијјəтлəрəрасы мұнасибэтлəри низамламағдыр.
Тарихən «мұəллим-шəкирд» («бөјүк-кичик») мұнасибэтлəринə ики бахыш
олуб. а) бөјүк (аилə-башчысы, мұəллим,...) һакими-мұтғадир, кичик исə
мұт'и ичрачы; б) һэр бир адам анаданжəлмə тəбии имканлара малик-
дир («тəбиəтварылыгы принцип») вə бөјүклəр бу имканларын керчəк-
лəшмəsi үчүн шəраит јаратмалыдырлар. Психолог, икинчијə үстүндүк
вермəк шəртилə бу ики мұнасибəтин оптимал узлашдырилмəsiнə
апарычы роға малик олмалы, шəкирдин инкишафынын психологи тə'-
минатчысы јериндə чыхыш етмəлидир. Психолог-практик, социолог-пе-
дагоглар өз статусуна кəрə педагожи ишчи һесаб олунурлар.

2. Тəһсил мүүссисэлəриндə һаким-педагоглар фəалијјəт кəстəрир
вə онлар хүсуси оларағ һазырларлар. һаким-педагоглар педагожи
ишчилəрə бəрəбэр тутулур.

3. Тəһсил мүүссисэлəриндə иашə хидмəтини Ичарəт Назирлији вə
јерли һакимийјат органлары тəшкил едирлəр.

4. Тəһсил мүүссисэлəриндə сағлам вə тəһлүкəsиз шəраитин, нор-
мал мə'нəви мұһитин јарадылмəsiнə чəвабдєһ онун тə'сисчисиدير.

В Б Ə Л М Ə

Тəһсил просесинин иштиракчылары

МАДДƏ 28. «Тəһсил просесинин иштиракчылары» аңлајышы

1. Тəһсил просесинин иштиракчылары дедикдə бир тərəфдən тəһ-
сил алаңлар (ушағ, шəкирд, тəлəбə, курсант, ординатор, макистр вə с.),
дикəр тərəфдən тəһсил просесина педагожи рəһбэрлик едэнлəр (тəр-
бијчə, мұəллим, психолог-практик, социолог-педагог, елми рəһбэрлəр
вə с.) баша дүшүлүр. Тəһсил просесинин иштиракчылары үчүн «Прези-
дент мұкафаты лауреаты» тə'сис олунур вə ашағыдакыларə верилир:
«Илин мұəллими» мұсабигəсинин галибинə (мағшынын 5 мисли);
бөјөнхалг олимпия галиби олан шəкирдə (минимум əмəк һағгынын 5
мисли).

2. Тəһсил алаңларын һугуг вə вəзифəлəри Низамнамə вə она ујғун
олан дикəр локал сənəдлəрлə мүүјөн едилір. Шəкирдлəрин (онлара
бəрəбэр тутулан вəтəндашларын) һугуглары ашағыдакылардыр: Јеткин-
лик јашына чəтанлар тəһсил мүүссисəсинин, тəһсил алмағын формасы-
ны сечмəк һугугуна маликидилр; дөвлəт тəһсил мүүссисэлəриндə
оқумајан вəтəндашларын дөвлəт аттестасијасынən кечмəк вə мұвафиг
тəһсил сənəди алмағ һугугу вəр; вəтəндашлар дөвлəт стандартлары са-
вијјəсиндə билик вєрə билмəјən мұəллимлəрдən (онлара бəрəбэр ту-
тулан шəхслəрдən) имтина етмəк һугугуна маликидилр; шəкирдлəр 91

(онlara бeрaбeр тyтyлaн шaxслeр) фeрди плaнлa (пpoгpaмлa) мaшғyл oлмaг, тe'лими гыcaлдылмыш мyддeтдe бaшa вyрмaг, eлaвe тe'хсил мy-ecceceлeрини хидмeтлeриндeн иcтифaдe eтмeк (пyллy вe я пyлcyз) нy-гyгyнa мaликдирлeр; шaкирдлeрин (oнлaрa бeрaбeр тyтyлaнлaры) тe'х-сил мyeccececини идaрe oлyнмaсында иштиpaк eтмeк нyгyгy вap, oн-лaр лeягeтлeринин гopуnmacыны тeлeб eтмeк, нeр чyр eдaлeтceлиje гaршы мyбapизe aпapмaг, eзлeринe нeрмeтлe янaшылмaсына нaил oлмaг, зeрyри инфopмaция eлдe eтмeк, шaxси eгидeялeрини, бaxышлa-рыны cepбeст ифaдe eтмeк, зeрyри мeблeгдe тeгyдлe (яpдымлы) тe'-мин oлyнмaг нyгyгyнa мaликдирлeр. Beтeндaшлaр тe'хсил oчaгындaн cағлaмлыг yчyн зeрyри шepaит яpaтмaгы, xecтe oлaнлaр eвдe вe cанa-тopия типли мeктeбдe oкyмaгы, jeмeкxанaдa кeйфијјeтли jeмeк вepил-лeрини тeлeб eтмeк нyгyгyнa мaликдирлeр. Yмyмтe'хсил мeктeблeриндe oхyжaн шaкирдлeр ичбapи тe'хсил фoндyндaн иcтифaдe eтмeк, илдe бир дeфe кyзeштли гeймeтлe мeктeбли фopмaсы aлмaг, aзтe'минaтлы ибтидaи cинифи шaкирдлeри пyлcyз иcти нa'ap jeмeји мyгaбилиндe дeв-лeтдeн eдeнч aлмaг, aзтe'минaтлы шaкирдлeр мeктeбли фopмaсыны вe дeрcликлeри пyлcyз aлмaг нyгyгyнa мaликдирлeр. Кeнд jeрлeриндe мeктeбдeн 3 килoмeтp yзaгдa яшaяaнлaр пyлcyз нaғлијјaтлa мeктeбe кeдиб-кeлip, иcтe'хcaлaтaт тe'лими вe пpaктикa зaмaны шaкирд (тeлeбe) тaм мaаш aлып. Тe'хcилaти-нyгyги cтaтyс бaxымындaн хaнcы тe'хсил мy-ecceceлeриндe oхyмaлaрындaн aсылы oлмaяpaг шaкирдлeр, тeлeбe-лeр тe'хcиллeрини cонpaкы пиллeлeрдe дaвaм eтдирмeк yчyн eјни нy-гyгa мaликдирлeр. Иcтe'хcaлaтдaн aйрылмaдaн тe'хсил aнaнлaр гaнyндa нeзeрдe тyтyлмyш кyзeштлeрe мaликдирлeр. Јeтим yшaғлaр, вaлидeјн-лeрини итиpeнлeр, мaдди имкaны oлмaяaнлaр дeвлeтдe eвeзи eдeнил-мeдeн яpдым aлмaг нyгyгyнa мaликдирлeр. Eтиjaчы oлaнлaр дeвлeт-дeн кpeдит aлa билeрлeр. Инкишaфиндa гyсyрлaры oлaн, eлeвe дe xecтe yшaғлaр yчyн кoppeкceия мyecceceлeри (cинифлeри, гpyплaры) я-paдылып, пyлcyз мyаличe ишлeри 'heјaтa кeчиpилip. Тeрбијce чeтин бaшa кeлeн, ичтимaйјјeт yчyн тe'хлyкa тeрeдeн (дeвиaнт дaвpaнышлы) yшaғлaр yчyн oн бир яшдaн eтибapeн xycyси тe'хсил мyecceceлeри тe'х-кил eдилip. Тyрмeдe oлaнлaр yчyн yмyми тe'хсил, илкин пeшe тe'хcили, пeшe нaзыpлыгы вe я cepбeст тe'хсил yчyн шepaит яpa-дылып. Шaкирдлeри (тeлeбeлeри) тe'лимдeн aйрыб бaшгa ишлeрe чeлб eтмeјe јoл вepилмip. Тe'хсил aнaнлaр мeктeбдe фeалијјeт кeстe-рeн, cияce мeгceд дaшымaяaн yшaг вe кeнчлeр тe'хcилaтлaрына кeнyл-лy yзв oлмaг нyгyгyнa мaликдирлeр. Тe'хсил oчaгы фeалијјeтини дaјaн-дыpдыгдa тe'хсил aнaнлaр дикeр мyвaфиг мyecceceлeрдe тe'хcиллeрини дaвaм eтдирмeк нyгyгyнa мaликдирлeр. Шaкирдлeрин (тeлeбeлeрин) вeзифeлeри бyнлapдыp; дeвлeт cтaндapтлaры ceвијјecиндe инкишaф eтмeк yчyн eз yзeриндe ишлeмeк; тe'хсил мyeccececинин низaмнaмe тeлeблeринe eмeл eтмeк; eтик нopмaлaры кeзлeмeк; хaлгын милли aдeт вe eн'eнeлeринe нeрмeтлe янaшмaг; eз мeнaфeји илe хaлгын вe дeвлeттин мeнaфeјини дyзкyн eлaғeлeндирмeк; Beтeни нeр шeјдeн ycтyн тyтмaг вe лaйгли вeтeндaш oлмaг.

3. Myelliмлeрин (oнлaрa бeрaбeр тyтyлaн шaxслeрин) нyгyгyлaры aшaғыдaкылapдыp: мeктeбeгeдeр, yмyмтe'хсил, илкин пeшe тe'хcили мyecceceлeринe вe бyнлaрa бeрaбeр тyтyлaн тe'лим-тeрбијe oчaғлaрындa ишлeјeн пeдaгoжи ишчилeр eјни мигдapдa eмeкxaггы aлмaг; eлми дeрeчecи (aды) oлaн ишчилeр нapaдa ишлeмecиндaн aсылы oлмaяpaг aли мeктeблeрдeки гeдeр мaашлa тe'мин oлyнмaг; яpaдычы eмeклe мaшғyл oлaн пeдaгoжи ишчилeр нeр oниллик фacилeсиз вe гyсypcyз ишдeн cонpa мaашы eдeнилмeклe билe илe гeдeр eлaвe яpaдычылыг мe'зyнијјeти кeтyрмeк; пeдaгoжи ишчиси oлaн aилeлeрин eнepжи вe кoммyнaл xepчлeриндeн aзaд oлyнмaг; тe'хсил ишчилeринин мyeјјeн кa-тeгopиялaры (пeдaгoжи фeалијјeтин cпecифик xycyсийaтлeри илe бaғ-лы oлaрaг) ce'hhaтине дeјмиш зeрeри eдeмeк yчyн aйлыг мaашын 2 фaизиндeн aз oлмaяpaг eдeнч eлдe eтмeк; иш jeрини eз кyнaны oлмa-дaн итиpeнлeр aхыpынчы мaашы гeдeр eдeнч aлмaг; нopмaл иш шeрa-

ити тeлeб eтмeк; бaзapын тeлeблeринe yјгyн eмeкxaггы aлмaг (oнлa-рын тeгyдy рyтбeли нeрбчилeрин вe пoлиц ишчилeринин тeгyдyндeн aшaғы oлмaмaлыдыp); лeягeтини вe пeшe шeрeфини мyдaфиe eтмeк; тe'хсил мyeccececини идaрe oлyнмaсында иштиpaк eтмeк; нeр чyр aл-чaлдычы нeрeкeтлeрдeн, нaдe-гopхyдaн мyдaфиe oлyнмaг; pа'хбeр eв-зифe тyтмaг вe вeзифeдe oлaнлaрын гyсyрлaрыны aчыг дeмeк; ичтисa-сыны apтыpмaг yчyн зeрyри шepaит яpaдылмaсыны тeлeб eтмeк; тeлиф вe вeзифe yчyн eз нaмизeддијјини иpeли cypмeк.

Пeдaгoжи ишчилeрин cociaл тe'минaтынa бaзapын тeлeблeри ce-вијјecиндe 'heјaтa кeчиpмeји дeвлeт eз yзeринe кeтyрyр. Пeдaгoжи иш-чилeр 6 caaтлыг иш кyнy, yзaдылмыш мe'зyнијјeт нyгyгyнa мaликдир-лeр. Oнлaр eдeбијјaт eлдe eтмeк yчyн eјдa мaашын 10 фaиз гeдeр eлa-вe пyл aлыплaр. Myelliмлeр (oнлaрa бeрaбeр тyтyлaнлaр) шe'ap нaғ-лијјaтынaн (тaкcидeн бaшгa) пyлcyз иcтифaдe eдip вe мeнзиллe биг-ринчи нeвбeдe тe'мин oлyнypлaр. Oнлaр дeвлeт pа'хбeрлeри тeрeфиндeн нeвбeдeнкeнep гeбyл oлyнypлaр. Пeдaгoжи ишчилeрин тe'лим-тeр-бијe yкy Эcacнaмe илe мyeјјeн eдилip.

4. Пeдaгoжи ишчилeрин вeзифeлeринe дaхилдip: тe'хсил aнaнлaрa нeрмeтлe янaшмaг; eз ceвијјecини мyнтeзeм oлaрaг yкceлтмeк; шa-кирдлeрин (тeлeбeлeрин) дeвлeт cтaндapтлaры ceвијјecиндe нaзыpлa-мaсы yчyн вap гyвeсeдини eсиркeмeмeк; вeтeндaшлaрын инкишaфыны oнлaрын шaxси мeнaмeни чeвиpмeк yчyн дaим aхтaрышлaр aпapмaг; eсл вeтeндaшлaр jeтишдирмeк, кишилик, инcанлыг тeрбијecини eн плa-нa чeкмeк.

5. Кeстeрилeн вeзифeлeри лaјигинчe jeринe jeтиpмeјeн пeдaгoжи ишчилeр тe'хсил мyecceceлeриндe ишлeмeкдeн мe'pyм eдилipлeр. My-диpийeт aшaғыдaкы нaллapдa мyelliми (oнa бeрaбeр тyтyлaн ишчи-лeр) нeмкapлaр тe'хcилaтынaн pазылыг aлмaдaн ишдeн aзaд eдip: бир илдe ики дeфe Низaмнaмeни кoбyд шeкилдe пoздyгдa; тe'хсил aлa-ны тeгир eтдикдe, физики чeзa тeтбиг eтдикдe; ишe cepxoш нaлдa кeл-дикдe; тирeкдeн иcтифaдe eтдикдe.

Елми-пeдaгoжи ceвијјeci aшaғы oлaн пeдaгoжи ишчилeр Али Экc-пepт Аттeстaция Комиссиясы тeрeфиндeн кeчиpилeн аттeстaциянын нeтичeлeринe yјгyн oлaрaг тyтдyғлaры вeзифeдeн aзaд eдилipлeр.

МАДДЭ 29. Валидејнлeрин тe'хсил ca'heсиндeки нyгyг вe вeзифeлeри

Валидeјнлeр eз eвлaдлaры yчyн тe'хсил мyeccececi, мyelliм, пpo-гpaм вe дeрcлик ceчмeк нyгyгyнa мaликдирлeр. Oнлaр тe'хcилин кeйфи-јeти илe бaғлы мeсeлe гaлдыpa билeр, cтaндapтлaрa yјгyн ишлeмeјeн мyelliмлeрин пeдaгoжи фeалијјeтиндeн yзaғлaшдыpылмaсы yчyн eлa-гeдeр тe'хcилaтлaрa (oгpaнлaрa, шaxслeрe) мyрачeит eдe билeрлeр (вa-лидeјнлeр eз ишинин e'hdecиндeн кeлe билмeјeн пeдaгoжи ишчилeри тe'хсил мyeccececиндeн yзaғлaшдыpa билeрлeр. Бyндeн eтpy валидeјн-лeрин 50 фaизиндeн чoxу пeдaгoжи ишчини мeктeбдeн (бaғчaдaн...) yзaғлaшдыpмaгa тeрeфдap чыхмaлыдыpлeр). Валидeјнлeр мyхтeлиф дeвлeт вe мe'хкeмe oгpaнлaрындa, мeктeбдe, кoллeктивдe yшaғлaры-нын нyгyгyнy мyдaфиe eтмeк нyгyгyнa мaликдирлeр. Oнлaр yшaғлaры-нын cағлaмлыгынын гopуnmaсы, тe'хсил oчaғлaрындa cағлaм мe'нeви шepaитин яpaдылмaсы кими пpoблeмлeрлe бaғлы мeсeлeлeр гaлдыpa билeрлeр.

Валидeјнлeрин вeзифeлeринe yшaғлaрын нopмaл инкишaфы гaјы-сына гaлмaг, oнлapдa eсл инcани кeйфијјeтлeрин фopмaлaшмaсына чaн яндыpмaг, мyelliмлeрe нeрмeт вe eдaлeтлe янaшмaг, тe'хсил мyecce-ceci илe мyнтeзeм eлaғe caxлaмaг, мeктeблe eмeкдaшылыг eтмeк, eвлaд-лaрынын тe'хcили yчyн aилeдe шepaит яpaтмaг, oнлaры дeрcлик вe ди-кeр вecaитлeрлe тe'мин eтмeк кими мeсeлeлeр дaхилдip.

МАДДƏ 30. Мадди-техники база.

1. Мадди-техники базаја бина, торпаг сəһəsi, мұхтəлиф аваданлыг-лар, лабораториялар, нəглијјат нəвлəri, тəһсилдин техники васитəлəri, идман комплекси, əчзахана, тибб мəнтəгəsi, китабхана вə с. дахилдир.

2. Мұхтəлиф идарə вə тəшкилатлар (о мұмлəдөн нəзирликлəр) кадр хазырлыгы мұғабилдиндə тəһсил мұəссисəлəринин нəглијјат васитəлəri, торпаг сəһəsi вə с. верə вə башга јардымлар кəстəрə билəрлəр.

3. Тəһсил мұəссисəлəri үчүн мұхтəлиф шejлəр (машын, апарат, стол...) хазырлајан истəһсал мұəссисəлəri веркилəрдəн там вə ја гис-мөн азад едилir.

4. Дəвлəт өз табелијиндə олан тəһсил мұəссисəлəринин мадди тə-минатчысыдыр.

5. Тəсəррүфат һесабы дəвлəт тəһсил мұəссисəлəri вə өзəl мұəссисəлəri малијјə мəсəлəлəринə, мадди-техники базанын јарадылмасына өзлəri чабадеһдирлəр.

6. Дəвлəт тəһсил мұəссисəлəri Низамнамəја үјгүн олараг мұхтəлиф тили (о мұмлəдөн бинаны ичарəја вермəк, мұхтəлиф курслар ачмаг, кадрлары тəкмиллəшдирмəк, шакирдлəрин дүзəлтдиклəri шejлəri сат-маг, банка пул гојуб фаиз кəтүрмəк вə с.) əлава фəалијјəт кəстəрмəк јолу илə мұəссисəлəрдəн, тəшкилатлардан, физики вə һугуги шəхслəрдəн кəлир əлдə едə билəрлəр (тəһсил мұəссисəлəri ихтијарында олан мұлкијјəти јалныз тəһсилə хидмəт едөн тəшкилатлара, физики вə һугуги шəхслəрə ичарəја верə билəрлəр.

МАДДƏ 31. Тəһсил мұəссисəлəринин малијјə-тəсəррүфат фəалијјəти

1. Дəвлəт тəһсил мұəссисəлəринин малијјəлəшдирмə нормалары һәр ил Милли Мəчлис тəрəфиндөн бұдчə илə бирликдə тəсдиг едилir.

2. Бəлəдијјə тəһсил мұəссисəлəri јерли бұдчə һесабына малијјə-лəшдирилir.

3. Мұəллимлəр (тəрбијəчилəр...) фəрди гəјдада педагожи фəалиј-јəтлə мəшгул олараг кəлир əлдə едə билəрлəр, бу заман онлар һөкмөн мұвафиг органларда гəјдијјата алынмалыдырлар.

4. Мұлкијјəт формасындан вə ичтимаи-һугуги статусундан асылы олмајараг бұтүн тəһсил мұəссисəлəri вə онлара бəрəбər тутулан ди-кəр мұəссисəлəр (һазырлыг курслары. вə с.) верки рүсум вə өдөнчлəрдəн азаддырлар.

VII БӨЛМƏ

Тəһсил сəһəсиндə бejнəлхалг əмəкдашлыг

1. Азəрбајжан Республикасынын тəһсил сəһəсиндə диқəр өлкəлəрлə əмəкдашлыгы, о мұмлəдөн Азəрбајжан вəтəндашларынын харицдə, хари-чи вəтəндашларын Азəрбајжанда тəһсил алмасы бejнəлхалг мұғави-лəлəр, өлкəлəрəрасы разылашмалар вə бу Ганун əсасында һəјата кечи-рилир.

2. Бұтүн тəһсил мұəссисəлəri, онлары идарə едөн органлар хари-чи мұəссисəлəрлə бирбаша əлағə јарада вə кадр мұбадилəси апара би-лəрлəр.

3. Харицдə јашајан азəрбајжанлылар, Азəрбајжан вəтəндашы олан диқəр шəхслəр республиканын тəһсил мұəссисəлəринə сəрбест дахил олмаг һугугуна маликдирлəр.

4. Азəрбајжан Республикасында тəһсил алан харичи вəтəндашлар тəһсил мұддəти əрзиндə Азəрбајжан вəтəндашларына бəрəбər тутулу-лар.

5. Бejнəлхалг мұғавилə вə сазилəрлə бу Ганун арасында үјгүнсуз-луг мейдана чыхдыгда бejнəлхалг мұғавилə вə сазилəрə үстүнлүк ве-рилир.

Тəфəккүрүн инкишафы башлыгча мəсəлəдир

Шəрəф Əһмədова

Мəнчə Дəвлəт Педагожи Институтунун мұəллими

Проф. Б. А. Əһмədовун мұзакирə тəриги илə дəрч олунмуш «Ме-тод шакирдин инкишафыны онун шəхси мəгсəдинə чевирмəлидир» («Азəрбајжан мəктəби», 1995, № 1—3) адлы мəғалəси актуал бир проб-лəмə һəср олунмушдур. Мұəллиф һағлы олараг тəвсijə едир ки, мəк-тəблини педагожи тəсирин объекти, мұəллими исə субъекти кими шəрһ етмəк мұасир тəлəблəрə үјгүн кəлмир. Һəлə вахтилə јунан философү Плутарх (46—127) јазырды: «Шакирдин башы бош бир чəллəк дејил ки, гапағыны ачыб ичини биликлə долдурасан, сонра да гапағыны бағлаја-сан ки, билик «бухарланыб» һаваја учмасын. Мəктəбли бир мəш'əлдир, ону јандырмаг лəзымдыр ки, билик əлдə етмəк үчүн аловлансын, ча-лышсын, сəј кəстəрсин».

Бəјүк Сократ өзүнүн евристик методуну шəрһ едəркəн дејирмиш ки, мən ушаға һазыр билик вермирəм, билији шакирдин өз бејни ис-тəһсал едир. Бу елм корифеји гəрибə бир мұғажисəја əл атырмыш: мəк-тəблинин бејни билик доғанда мən бир мамача ролунда чыхыш еди-рəм. Гадын дүнјаја өвлəд кəтирəркəн сəнчыны мамача чəкмир, ана ол-маға һазырлашан мəхлуғ чəкир. Мамача јалныз кəмəкчидир... Ушаг да билик əлдə етмəк үчүн əзијјəти мəһз өзү чəкмəлидир, мұəллим кəмəк-чи олмалы, билији чejнəјиб мəктəблија там һазыр шəкилдə вермəмəли-дир.

Марағлы һалдыр ки, гəдим философлар шакирди педагожи тəсир-лəрин объекти һесаб етмəмиш, педагожи просесин субъекти кими гij-мəтлəндирмишдир. Амма биз совет дəврүндə педагожи тəсир мұтлəг-лəшдирмиш, мəктəблини бош чəллəк һесаб етмиш, онун бејини кə-нардан долдурмаға даһа чох үстүнлүк вермишк. Елə буна кəрə дə пе-дагожи əсəрлəрдə дөнə-дөнə гəјд олунурду ки, «кениш мəһнада тəрби-ја—кəнч нəслин физики вə əғли гəбилијјəтлəрини инкишаф етдирмəк, ушағлары билик, бачарыг вə вəрдишлəрлə силаһландырмаг вə мұəјјəн дүнјакөрүшүнə, əхлаги сифəтлəрə јijлəндирмəкдөн өтрү онлара мəг-сəдə јөнəлмиш планлы вə мұтəшəккил сурəтдə тəсир кəстəрмəкдир». («Педагогика», Бакы, 1964, с. 5—6). Тəсир кəстəрən мұəллим адланыр, тəсир мұабул едөн исə шакирд һесаб олунур.

Сон иллəрдə мəсəлəнин бу шəкилдə гојулушуна тəнғиди јанашма һаллары аз да олса мұшаһидə едилir. Мəсəлən, елə Бəшир мұəллимин өзү «Педагогикадан мұһазирə консепктлəri» китабында (Бакы 1993, с. 7). «педагожи просес анлајышыны шəрһ едəркəн јазыр ки, мұəллимлə шакирд гаршылыгы фəалијјəт кəстəрир, бурада дүз вə əкс əлəғəлəрин вəһдəти мейдана чыхыр. Фəалијјəт гаршылыглыдырса, артыг, мұəллим ки субъект, шакирди объект адландырмаг дүзкүн ола билмəз. Проф. н. М. Казымов вə проф. Ə. Ш. Һəшимов өзлəринин «Педагогика» (Бакы, 1996, с. 11) китабында јазырлар ки, «Тəлим мұəллимин рəһбəрлији илə ша-кирдлəрин мұəјјən билик, бачарыг вə вəрдишлəр системинə јijлəнмəси вə бу заман онларын инкишаф етдирилмəsi вə тəрбијə олунмасы просесидир», Көрүндүјү кими, бурада билик вə бачарығлара шакирдин өзүнүн јijлəнмəsiндən сəһбəт кəдир, мұəллим онларын бејини бош чəллəк һесаб етмир, просесин ики иштиракчысынын бири субъект, ди-кəри исə объект һесаб олунмур.

Демəли, 1964-чү илдəки фикирлə (бу фикир инди дə чох кениш мұдафиə олунур) 1983 вə 1996-чы илдəки фикирлəр фəрглəнир, ирəли-